

Διασχίζοντας την κοιλάδα της μετάβασης

Του ΣΤΑΘΗ Ν. ΚΑΛΥΒΑ*

Πριν από τρία ακριβώς χρόνια από τη στήλη αυτή, είχα χαρακτηρίσει την περιπέτεια στην οποία μπήκε η χώρα μετά την ουσιαστική χρεοκοπία της ως μια «ελληνική περεστρόικα», παραλληλίζοντας την με την αντίστοιχη πορεία των χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού. Θεωρώ πως η σύγκριση αυτή παραμένει ορθή: οι οικονομικοί και πολιτικοί κραδασμοί που συνοδεύουν τη μετάβαση αυτή είναι αντίστοιχοι αυτών που βίωσαν οι χώρες αυτές τη δεκαετία του '90.

Βέβαια, όπως κάθε σύγκριση, έτσι και η συγκεκριμένη δεν προϋποθέτει την πλήρη ομοιότητα των περιπτώσεων. Αντίθετα, αποτελεί ένα εργαλείο που μας επιτρέπει να κατανοήσουμε το παρόν και να ψηλαφήσουμε το μέλλον. Στο πλαίσιο αυτό, είναι χρήσιμη η αναφορά στην ανάλυση των μεταβάσεων αυτών από την πολιτική επιστήμη. Η κορυφαία σχετική μελέτη ανήκει στον Αμερικανοπολωνό πολιτικό επιστήμονα Adam Przeworski και δημοσιεύτηκε το 1991. Η ελληνική μετάφραση εκδόθηκε το 2001 από τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, με τίτλο «Δημοκρατία και Αγορά». Εκεί, ο Przeworski περιγράφει το περιεχόμενο των μεταρρυθμίσεων αυτών στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Λατινικής Αμερικής ως την απόπειρα οργάνωσης της οικονομίας στη βάση «της ορθολογικής κατανομής των πόρων και της δημοσιονομικής φερεγγυότητας του κράτους». Τα διαρθρωτικά προγράμματα χαρακτηρίζονται από ένα παράδοξο: η προσπάθεια μελλοντικής βελτίωσης της οικονομίας προξενεί την επιδείνωσή της σε μια πρώτη περίοδο. Πρόκειται για ένα φαινόμενο που έχει περιγραφεί ως «κοιλάδα της μετάβασης». Η Ελλάδα μπήκε στην κοιλάδα της μετάβασης την άνοιξη του 2010 και έκτοτε πορεύεται μέσα σε αυτήν.

Πού μπορεί να καταλήξει η πορεία αυτή; Από τη μία, τα προγράμματα αυτά παράγουν ένα μεγάλο κοινωνικό κόστος, που μεταφράζεται σε πολιτική αστάθεια και κοινωνική αναταραχή και μπορεί να οδηγήσει στην πλήρη κατάρρευση του καθεστώτος. Από την άλλη, το κόστος αυτό μπορεί να οδηγήσει σε πολιτική απόφαση αναδίπλωσης και ακύρωσης των προγραμμάτων. Πράγματι, σε μια δημοκρατία, ακόμη και όταν οι πολίτες αρχικά υποστηρίζουν τα προγράμματα αυτά, τείνουν να αποσύρουν την υποστήριξη τους όταν βιώσουν το κόστος που συνεπάγονται. Οι μεταβάσεις αυτές είναι τελικά σαν μια βουτιά σε θολά νερά. Αυτός που βουτάει δεν γνωρίζει πόσο βαθιά είναι ο πυθμένας, ούτε για πόση ώρα θα πρέπει να κρατήσει την αναπνοή του. Για να συνεχίσει όμως να κρατάει την αναπνοή του, θα πρέπει να έχει εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του, αλλιώς θα τον καταλάβει πανικός. Και η εμπιστοσύνη διαβρώνεται είτε από λανθασμένες προβλέψεις είτε από αμφιταλαντεύσεις. Σε μια δημοκρατία ελάχιστοι είναι οι πολιτικοί εκείνοι που είναι διατεθειμένοι να υποσχεθούν στον λαό «αίμα, κόπο, ιδρώτα και δάκρυα», όπως έκανε ο Τσώρτσιλ, ο οποίος σημειωτέον δεν το έπραξε στη διάρκεια προεκλογικής εκστρατείας. Επομένως, ο μόνος τρόπος να υιοθετηθεί ένα πρόγραμμα διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων είναι οι τεχνοκράτες να πεί-

σουν τους πολιτικούς πως ο πόνος αν και έντονος θα έχει μικρή διάρκεια, ενώ από την πλευρά τους, οι κυβερνήσεις θα πρέπει να κάνουν το παν ώστε ο ισχυρότερος πόνος να επέλθει στην αρχή ώστε στην πορεία να βαίνει μειούμενος. Οπως είναι προφανές στην περίπτωση της χώρας μας, δεν συνέβη κάτι τέτοιο. Είχαμε και λανθασμένες προβλέψεις και αμφιταλαντεύσεις, με αποτέλεσμα η εμπιστοσύνη στο πρόγραμμα να εξαϋλωθεί με μεγάλη ταχύτητα. Τι συμβαίνει σε αυτές τις περιπτώσεις;

Τα στοιχεία δεν επιβεβαιώνουν την υπόθεση της κατάρρευσης του καθεστώτος. Η δημοκρατία επιβίωσε τόσο στην Ανατολική Ευρώπη όσο και στη

Τα διαρθρωτικά προγράμματα χαρακτηρίζονται από ένα παράδοξο: η προσπάθεια μελλοντικής βελτίωσης της οικονομίας προξενεί την επιδείνωσή της σε μια πρώτη περίοδο.

Λατινική Αμερική, χώρες όπου αντίθετα με την Ελλάδα, οι δημοκρατικοί θεσμοί ήταν είτε πολύ πρόσφατοι είτε θεμελιώθηκαν ταυτόχρονα με την εισαγωγή των οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Το ίδιο όμως ισχύει και ως προς την αναστροφή του μεταρρυθμιστικού προγράμματος: πρόκειται για σπάνιο γεγονός. Ο πιο πιθανός δρόμος», γράφει ο Przeworski, «είναι αυτός των ριζοσπαστικών προγραμμάτων, που ενδεχομένως επιβραδύνονται ή και αντιστρέφονται εν μέρει, κατόπιν αρχίζουν ξανά σε μια πιο μετριοπαθή μορφή και με μικρότερη λαϊκή εμπιστοσύνη, για να επιβραδυνθούν ή να αντιστραφούν εκ νέου, μέχρι να έρθει στην εξουσία κάποια νέα κυβέρνηση, υποσχόμενη μια ξεκάθαρη αλλαγή, και ο κύκλος να ξεκινήσει πάλι από την αρχή». Ο Przeworski καταλήγει πως «η εμπειρία της Λατινικής Αμερικής δείχνει ότι οι πολιτικές δυνάμεις που αντιτίθενται στις μεταρρυθμίσεις, τις εφαρμόζουν όταν έρθουν στην εξουσία, και αντιστρόφως. Αυτό λοιπόν που θα έπρεπε να περιμένουμε για τις μεταρρυθμίσεις, δεν είναι ούτε να «επιτύχουν» ούτε να «αποτύχουν», αλλά να προχωρούν με «αναπηδήσεις»: εφορμώντας, παραπαιώντας, υποχωρώντας και εφορμώντας ξανά».

Τι σημαίνουν όλα αυτά για εμάς; Πρώτο, η πορεία της χώρας έως τώρα δεν αποτελεί ελληνική ιδιαιτερότητα, αλλά απηχεί τη γενικότερη εμπειρία. Δεύτερο, οι κίνδυνοι είναι μεν υπαρκτοί, αλλά έχουν μικρές μόνο πιθανότητες υλοποίησης. Τρίτο, αντί να αναμένουμε οριστικές και τελεσιδικές εκβάσεις προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση, ένα μεγάλο μπαμ δηλαδή, θα πρέπει να αποδεχθούμε πως τα πράγματα θα παραμείνουν ασαφή, αντιφατικά και ρευστά για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα απ' ό,τι θα επιθυμούσαμε.

* Ο κ. Στάθης Ν. Καλύβας είναι καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Yale.